

Åke Janson Arkitektkontor AB

UDK 711.58
728.3

Projekteringen av bostadsområdet i Krusboda, Tyresö, har skett med följande motto:

- Bostaden skall stå i nära kontakt med "gaturummet", som genom sin planering och möblering kan bli en stimulerande mötesplats för både barn och äldre.
- Bostadsområdet skall också ge boendeservice: trafiksäker närhet till butik, skola, restaurang och gemensamma utrymmen för arbete, lek, motion och samvaro.
- En förutsättning för att boendemiljön på detta sätt skall kunna domineras av gående och lekande människor är att bilarna är bannlysta. Gaturummet kan då ges en mycket friare och roligare utformning. Krusboda är ett försök i den riktningen.

Läge

Krusboda i Tyresö utanför Stockholm, ca 2 km söder om kommuncentret Bollmora, ligger för Stockholmsförhållanden ovanligt fritt och vackert. Området gränsar till sjön Tyresö-Flaten och till Alby fritidsområde och har bilfria gång- och cykelförbindelser med Bollmora genom Krusbodadalen med dess anläggningar för skolor och idrott.

Den mellersta delen av området utgjordes innan bebyggelsen påbörjades av bergsknallar och myrar med gles barrträdvegetation samt en liten mossjö, Barnsjön. Myrarna och sjön har fyllts ut med stenmaterial från de omfattande markarbetena. De södra och norra delarna bestod och består alljämt av branta bergssluttningar. Genom terrängförhållandena har området blivit en avgränsad stadsdel, avsikten har inte varit att isolera det från samhället i övrigt.

Trafikseparering

Trafiken inom området är separerad: ett system för cyklande, gående och lekande samt ett för bil- och mopedåkande. Dessa trafiksystem korsar varandra planskilt i tre punkter: genom gångtunnel vid centrum mot öster och i den centrala gånggatans södra del samt genom en bro för gångtrafikanter över Krusbodavägen i norr. All motortrafik till området leds till bilupställningsplatser, avgränsade av garagelängor som utgör bullerskydd. Man kan således utan trafikfara leka och promenera i området. Gångavståndet mellan bostad och parkeringsplats överstiger för endast ett mindre antal lägenheter 150 m. Längsta gångväg till buss är, för ett mindre antal lägenheter i sydöst, 600 m.

Sophämtning, ambulanstransporter etc sker på vissa av gånggatorna. Varje parkeringsområde har därför en utfart med i vanliga fall låst port till gångvägssystemet.

Antalet bilplatser är två per villa (garage + parkeringsplats) och en per hyreslägenhet. I radhusområdet är antalet nu utbyggda platser 1,4 per lägenhet.

De markytor som upptas av gårdar, gångvägar, parkeringsytor, lekplatser, boll- och tennisplaner och alla anordningar på och under (va, el) dessa, utomhusbad samt vissa lokaler i centrum ägs och sköts gemensamt som en samfällighet av alla boende inom området.

Boendeservice

Serviceanläggningen är beräknad med den blivande befolkningen som enda underlag. För det gemensamt ägda utomhusbadet och

del i vissa lokaler för hobby, lek och rekreation ingår i husköpet 1 500 kr.

Anläggningen för boendeservice består av: en LM-skola med två paralleller, sammanbyggd med fritidsgård och fritidshem (ca 300 m² resp två avdelningar), skolmatsal och personalmatsal, som också avses tjäna som restaurang, festsal och sällskapsutrymmen, vidare bibliotek (ca 100 m²), samlingsrum-"innetorg" (ca 130 m²), slöjdlokaler, gymnastiksal och läkarmottagning, utomhusbad med omklädningsrum och bastu, ett sammanträdes- och klubbрум, bollplaner, tennisplaner, områdeslekplats samt tre barnstugor. En livsmedelsbutik, gatukök samt herr- och damfriseringar utgör det kommersiella inslaget i centrum. Lokalerna är förlagda så att gångtrafiken passerar mellan de olika aktiviteterna.

Ovan: Ett av atriumhusområdena sett från söder längs gångvägen från skola och centrum. På kullen i norr ligger radhus i två våningar.

Above: One of the patio-house groups viewed from the south.

Krusboda, lägesplan

Bebyggelsen

Bostadsbebyggelsen utgörs enbart av markbostäder: radhus i 1 och 2 våningar, atriumhus, hyreshus med mindre lägenheter i 1 eller 2 våningar (slutningshus) samt friliggande villor i områdets nordöstra del.

Radhusen i de branta terrängavsnitten är orienterade längs nivåkurvorna och upptar som "stödmurar" höjdskillnader i en eller två våningar. Tomtbredderna är 6,35 m, 7,0, 7,6, 8,2 och 12,5 m. Lägenhetsstorlekar: 70, 90, 123, 130 och 136 m².

Områdets mellersta del är bebyggd med tre typer av "atriumhus", dvs friliggande villor på små tomter, 17,5 x 17,5 m (306 m²), delvis motbyggda mot grannens hus och i övrigt avgränsade med plank. Lägenhetsytor: 108,5, 115,5 och 130,5 m².

Av det totala antalet lägenheter, 1 380, finns större delen, 835, i radhus, 328 i atriumhus, 158 i hyreshus och 59 i friliggande villor. Den beräknade befolkningen i området är ca 5 000.

Tekniska uppgifter. Priser

Bebyggelsen i första etappen omfattade 219 radhus och 114 atriumhus. Radhusen byggdes av lättbetong med fasader av trä med grundläggning på plintar och betongbalkar över kryptrymme för vvs samt av bjälklag av lättbetong. Stödmurar mot uppfyllt mark utfördes av källarelement av lättbetong. Atriumhusen utfördes av trä med traditionell stolpkonstruktion och med samma grundläggningsmetod som för radhusen.

I de senare etapperna har lättbetongkonstruktionen utgått på grund av pris konkurrens och vissa tekniska svårigheter. Radhusen grundläggs som förut på plintar och betongbalkar (va-ledningar dras under husen) men med bottenbjälklag av betong, träreglar och spånskiva. Stödmur mot uppfyllt mark utförs av betong innanför vilken huset monteras. Atriumhusen grundläggs på platta med Leca-isolering. Samtliga hus utförs av trä med traditionell stolpkonstruktion med lägenhetsskiljande brandcellvägg (A 60) av gipsskivor på stålreglar. Bjälklag och lägenhetsskiljande väggar i hyreshusen består av betong.

Följande prisuppgifter avser fullt färdigt hus och tomtkostnader (även del i samfälligheten) samt 1 500 kr för del i gemensamhetsanläggningen.

Radhus

(Priset gäller ungefärligt för samtliga typer med en variation av ca 2 000 kr.)

Etapp	Tidpunkt	Pris kr, ca
I	1970-71	154 000
III	1971-72	173 000
IV ¹	1972-73	180 000

Atriumhus

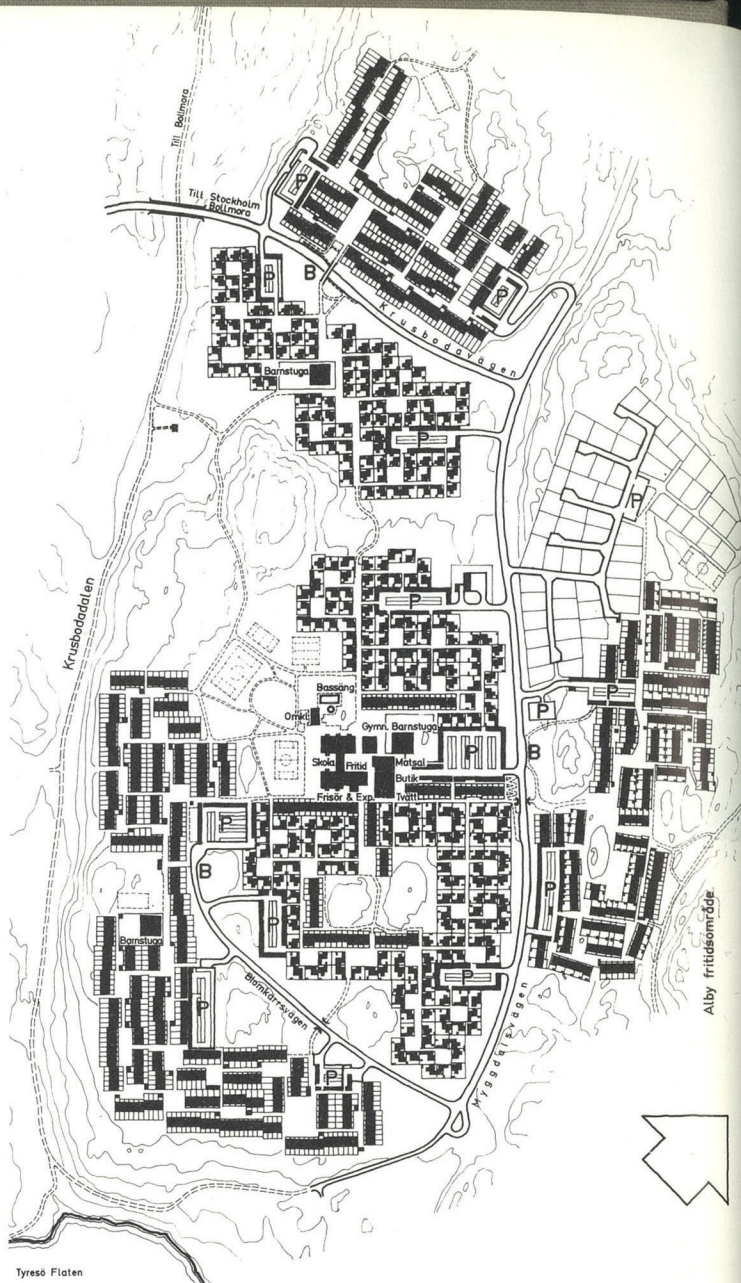
Etapp	Tidpunkt	Pris kr		
		Typ A I	Typ A II	Typ B II
II	1970-71	163 000	170 000	177 000
III	1971-72	179 000	185 000	194 000
IV ¹	1973-74	185 000	193 000	201 000

¹ Beräknat pris enligt leveranskontrakt.

Åke Janson

Situationsplan.
Skala 1:10 000.

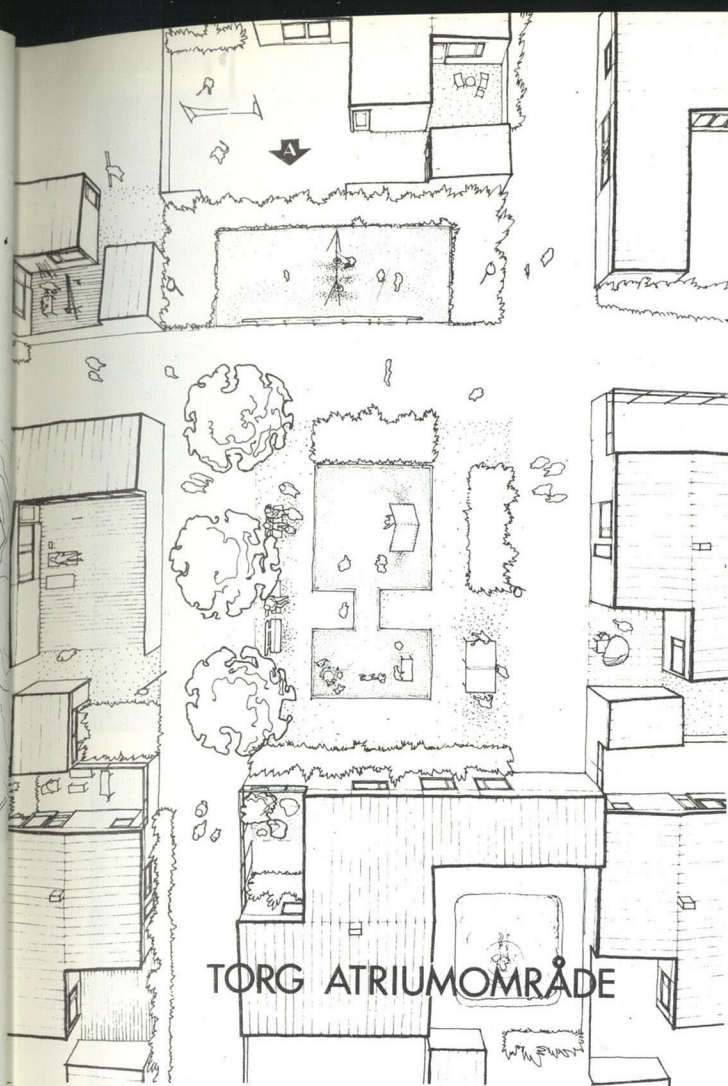
Site plan.
Scale 1 to 10 000.

Stadsplanens idé. Planens och bebyggelsens utformning baserar sig på följande idé: Stadsplaneringens och arkitekturens viktigaste uppgift är av social natur, dvs att konkretisera vår samhörighet och gemenskap och underlätta kontakter människor emellan, att påverka oss till en öppnare, vänligare, hjälpsammare attityd och göra oss medvetna om vårt beroende av andra. Samhället ger oss många fördelar men ställer också stora krav på anpassning till kollektiv samverkan - i skolan, i jobbet, i trafiken - en anpassning som för många är så svår att uppfylla att den kan ge en känsla av egen betydelse och hota vår lycka och tillfredsställelse med vårt liv. Jag menar att vi i stadsplanering och arkitektur har stora möjligheter att påverka dessa relationer. Vår dagliga miljö inverkar ständigt på oss, om vi är medvetna om det eller inte. En mindre grupp - i atriumhusområdet i allmänhet åtta hus - kring en egen gård är den enhet som bygger upp hela stadsdelen.

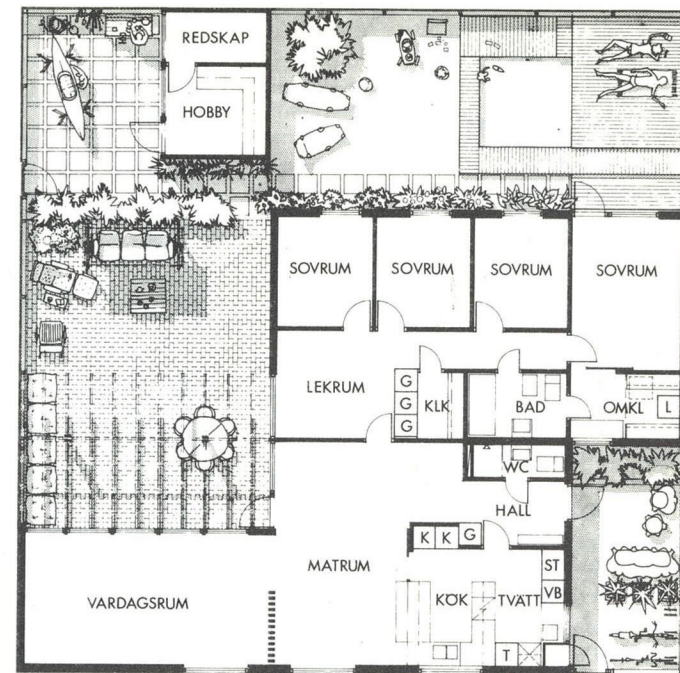
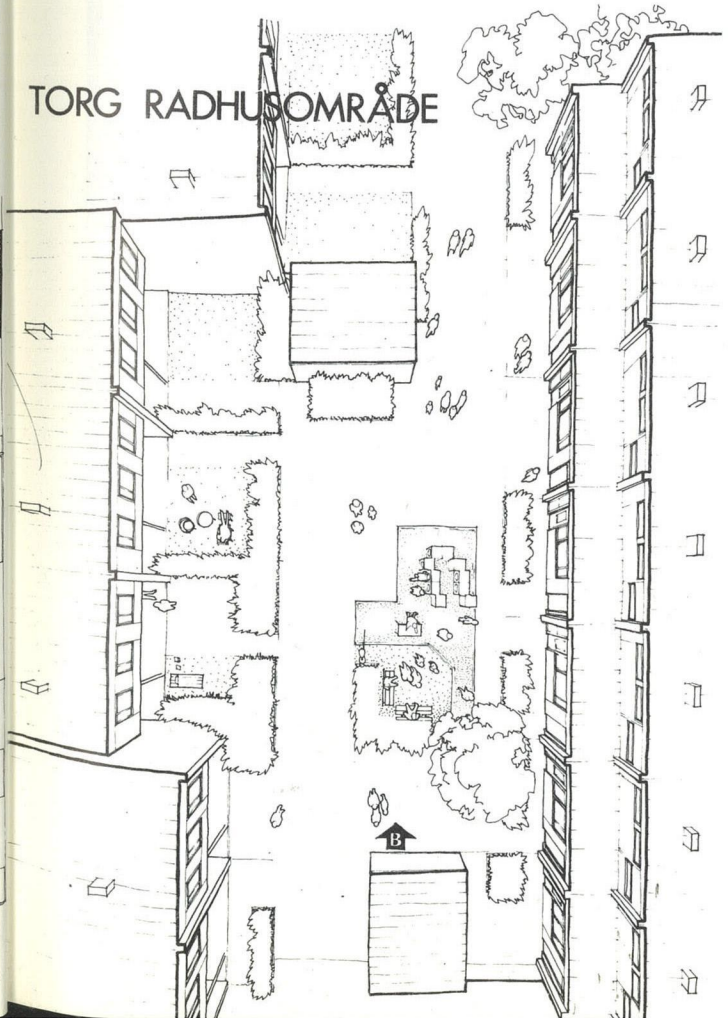
Skala ca 1:600.

The development plan and the arrangement of the development are based on the following concept: The most important task of town planning and architecture is of a social nature, i.e. to give concrete expression to our social identity and community, and to facilitate contact between people; but also to influence us towards a more open, friendlier and helpful attitude and to make us conscious of our interdependence. A small group - in the patio-house area it is generally eight houses - around a secluded courtyard is the unit on which the entire development is based.

Torg i atriumhusområde respektive radhusområde

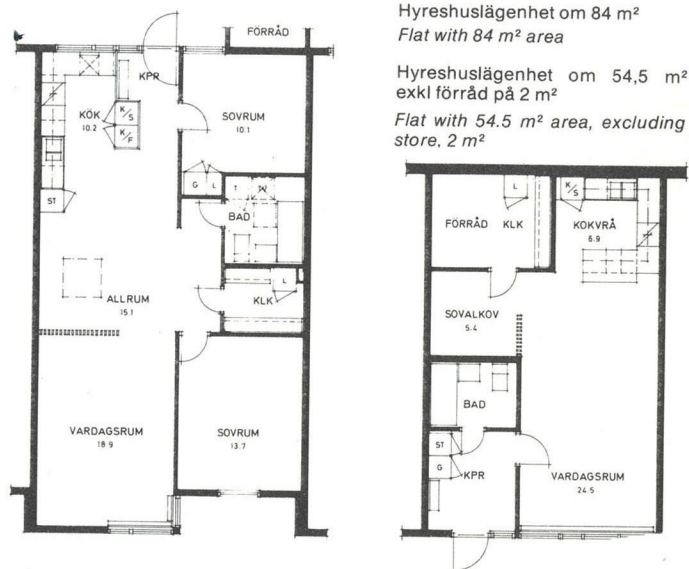
Court in patio-house area (above, and in terraced-housing area (below))

Tomtens fria del är uterum som rätt planerad kan ge ett stort tillskott till bostadens användbarhet och rymlighet. Atriumhusen fanns också ritade i etapputbyggnad från ca 110 m² - 150 m² och med en "våtkärna i ett tomt skal" dels för att fritt kunna anpassas till olika familjetyper eller individuella idéer, dels för att kunna hålla kontantinsatsen nere genom eget arbete. Förslagen fick uppges genom ökade tillverkningskostnader med för många husvariationer (små serier vid fabrikstillverkning), för risken av ett alltför långdraget byggnadsskede och vissa svårigheter i länebehandlingen. Men detta visar trots allt att även i en så kompakt småhusbebyggelse kan husets individuella anpassbarhet göras stor.

The unbuilt part of the site is an outdoor living space which, correctly planned, can greatly enhance the usefulness and spaciousness of the home. Designs for the patio houses were also prepared in a staged construction version from approx. 110 m² to 150 m² and with a wet core in an empty shell, partly so that they could be freely adapted to various types of family or to individual ideas, partly so that the initial cash investment could be reduced through occupiers' own work. These ideas had to be sacrificed due to increased manufacturing costs and the result of excessive variations (small series in factory production), and because of the risk of an excessively extended building period and certain difficulties in loan procurement. However, this shows nonetheless that even in such compact, low-rise housing development it is possible to achieve a high degree of individual adaptability.

Skala 1:200

Hyreshuslägenhet om 84 m²

Flat with 84 m² area

Hyreshuslägenhet om 54,5 m² exkl förråd på 2 m²

Flat with 54.5 m² area, excluding store, 2 m²

Byggherre: Byggnads AB Konstruktör, Gävle
Arkitekt: Åke Janson Arkitektkontor AB, Nyköping, genom arkitekt Åke Janson med arkitekterna Kauno Wihervuori, Peter Ringborg och Peter Oxburgh samt byggnadsingenjörerna Krister Spångvall, Björn Edstrand, Tony Forsberg, Hans-Olof Genberg och Bengt Öjerstam som medarbetare
Statisk konstruktör: Kurt Henrikssons Ingenjörbyrå AB, Stockholm
Vvs-konstruktör: Kedbrant och Wickberg Ingenjörbyrå AB, Gävle
El-konstruktör: El-tekniska Konsultbyrå AB, Upplands Väsby
Vägar och ledningar: VIAK AB Ingenjörbyrå, Vällingby
För centrum tillkommer:
Vvs-konstruktör: Rör och Ventkontrollbyrå AB, Nacka
El-konstruktör: Lars Alm Konsultbyrå AB, Stockholm

Intryck av Krusboda

Karin Lidmar
Peter Lindberg

UDK 711.58
301

I Krusboda har arkitekten gjort sitt allra bästa. Det är ett bostadsområde så fint som det kan vara... och ändå inte riktigt bra. Just därför att det bara är ett bostadsområde. Resultatet av en planering som skiljer på arbetsområden, fritidsområden och olika slags bostadsområden för olika slags människor.

Det kunde Åke Janson, arkitekten, inte göra mycket åt. Fast han har försökt med det också. Han ville ha in mindre lägenheter bland de stora småhus som planerats i generalplanen. Och några längor med ettor, tvåor och treor byggs faktiskt intill centrumanläggningen. Dessutom hade Åke Janson velat att vinkelhusen skulle kunna byggas ut i etapper. Men kostnaderna för den förberedande grundläggningen kunde inte täckas av lån. Efterfrågan på större hustyper var också så stor att man från försäljningssidan inte var intresserad av idén. Genom att Krusboda är så bra som bostadsområde blir det tydligt att bristerna hänför sig just till funktionsuppdelning och befolknings-skiktning.

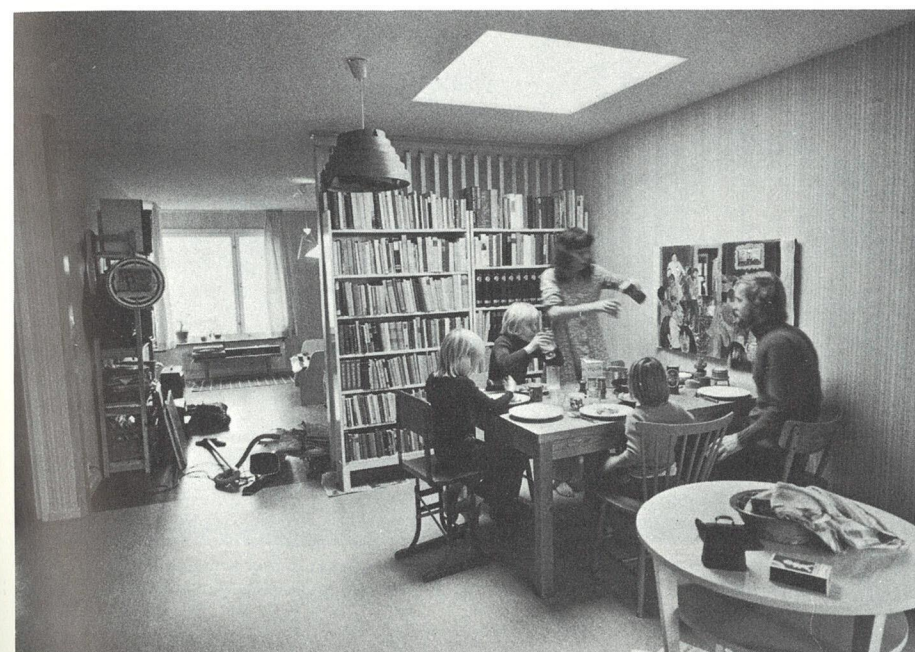
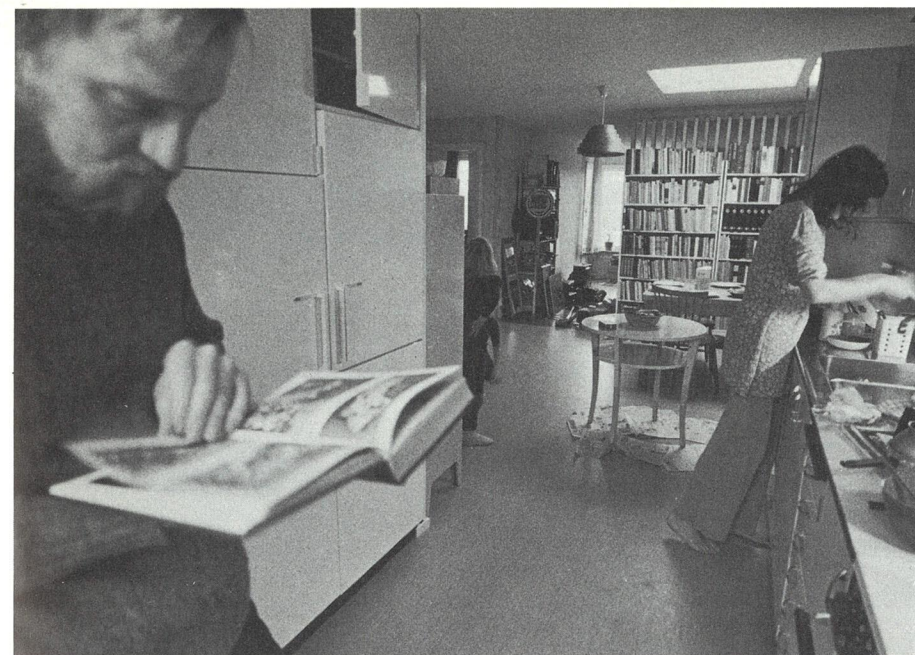
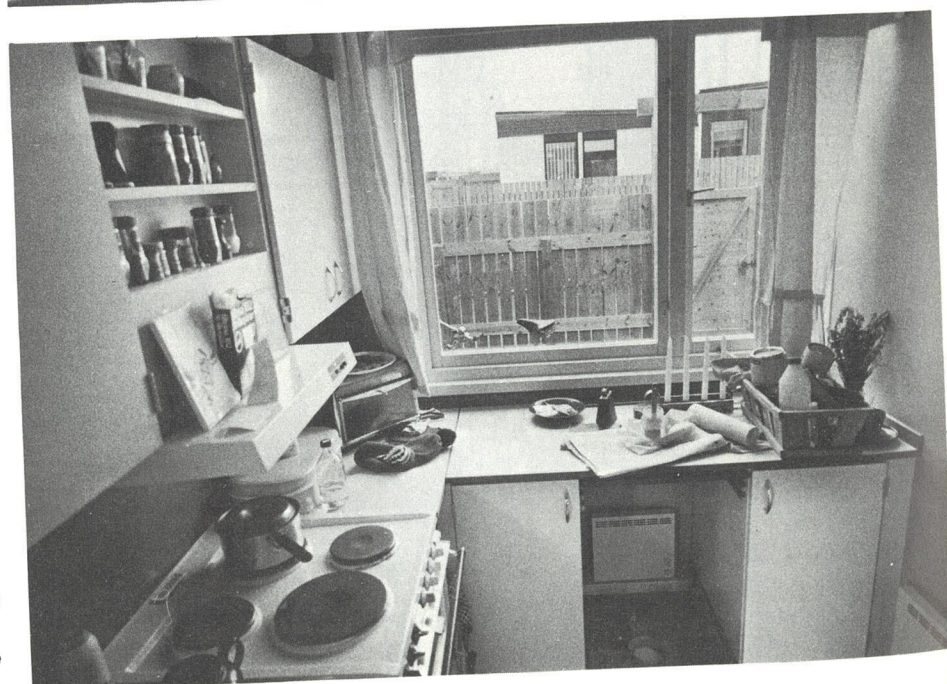
Men Krusboda är alltså ett område med ovanligt stark identitet. Förutsättningarna för hemkänsla både i bostadsgrupperna och i varje enskilt hus är verkligen goda. Det beror väl i någon mån på det fina läget intill skogar och badsjöar. Men kanske ännu mer på själva utformningen.

Av de båda först utbyggda bostadsgrupperna är det väl radhusgruppen som rent visuellt är rikast. Den starka kuperingen ger bebyggelsen en särprägel. Och de enskilda husen karaktäriseras av hur de ansluter till berg och slänter. Varje gata och varje hus verkar vara studerade för sig. Fasaderna har varierats genom panelens utformning, färgsättning och fönsterplacement. Det finns sex ganska likvärdiga lägenhetstyper, alla med sina olika fasader. Det bidrar också till omväxlingen. Åke Janson har verkligen varit mån om variationerna. Han vill att man alltid ska ha något nytt att upptäcka. Att bostadsgruppen inte ska avslöja sig på en gång. Vi undrade lite försiktigt om inte köparna fått vara med om att bestämma om t ex färgsättningen. Men den risken hade Åke Janson inte vågat ta. Då hade det blivit för snällt. Han hade planerat som en "despot".

Vinkelhusgruppen innehåller inte så många visuella element. Terrängen är plan så när som på någon bevarad bergkulle. De privata tomtarna, som i och för sig är

En bildsekvens från en av hyreslägenheterna. (Se plan sid 13.)

A series of pictures taken in one of the flats. (See plan on page 13.)

varierade och sammansatta, skymts av höga plank. En del husägare tänker sänka planken för att få utblick från någon del av tomten och lite insyn. Även här förekommer flera lägenhetstyper med spegelvändningar. Det bidrar till att bostadsgruppen ändå är mer omväxlande och inbjudande än de flesta vinkelhusområden. Den kraftiga träpanelen på hus och plank är målade i starka färger. Gränderna är trånga men mynnar i rejäla lektorg med en fysisk påtaglighet som man gillar.

Skillnaderna mellan radhusgruppen och vinkelhusgruppen är givetvis inte bara av visuellt slag. Grupperingen av husen och hustyperna i sig skapar olika förutsättningar för det sociala livet.

I radhusgruppen verkar grannkontakterna ge sig automatiskt. Husen ligger med entréer och matplatser mot varandra. Mot entrégatan vetter olika stora förgårdar, ibland avgränsade med låga staket, ibland med bodar eller plank. Förgårdarna blir en sorts halvprivata uppehållsrum där det är helt legitimt att titta in eller vinka till förbipasserande. Så har Åke Janson tänkt sig att det skulle fungera, och det gör det tydligen också. Man har känt varandra från inflyttningen och har dans på gatan om sommaren. Vi pratade med några som var väldigt glada åt det här. Det hade utbildats ett socialt mönster som passade dem fint. De kom från en landsortsstad, hon var hemmafru och behövde kontakter. Men de nämnde också att alla ju inte passade in i mönstret, och de flyttade efterhand bort. Det verkade på oss som om det fanns ett socialt tryck, att prata med grannarna, att pyssla med förgårdarna, att ha moderiktiga köksgardiner. Man tycks inte ha så stor valfrihet i fråga om kontakterna.

I vinkelhusgruppen är grannkontakterna inte så självfallna. När man jobbar med trädgårdarna kan man sträcka på halsen och prata med grannen. Mer blir det inte. Genom att till och med förgårdarna har höga plank ser man inte varandra så mycket. Men arkitekten har velat att de boende ska känna varandra. Därför har husen grupperats åtta och åtta kring gemensamma torg, där man skulle kunna ha fester ihop och hjälpa varandra med barnen. Och så börjar det nog sakta bli. Vi visades till ett torg med särskild grannsammanhållning. Fick höra om midsommarfester och om barnen som sprang ut och in hos grannarna. De trodde att det bara var så på deras torg. Men när vi skulle åka hem från Krusboda i skymningen dukades det upp till glöggfest på ett torg intill. Trots regnet.

En del hushåll har sört för grannkontakterna från början. Man har varit ett par familjer som tillsammans bestämt sig för att flytta hit och fått hus intill varandra. De har tagit bort planken mellan gårdarna och är som hemma hos varandra.

Trots att det verkar lite trögare att bli bekant med andra i vinkelhusdelen - för att de halvprivata uterummen saknas - verkar det fungera bättre socialt. Man kan välja precis hur mycket man vill vara tillsammans

med grannarna. Och man kan välja graden av förtrolighet. "Mönstret" verkar mycket mer sammansatt i vinkelhusgruppen. Och passar man inte in så behöver man säkert inte flytta därifrån. De sociologiska skillnaderna mellan radhusgruppen och vinkelhusgruppen verkar alltså, i någon mån åtminstone, bero på hustyperna och deras inbördes gruppering. Åke Janson sade att radhusdelen från början var en kompromiss. Kanske menade han att man där gett avkall på de sociala boendekvaliteterna för att uppnå ett dubbelt så högt exploateringsstal som i vinkelhusdelen.

Åke Janson har inte överlåtit många beslut till de boende. Men en bostadsmiljö blir aldrig färdig. Man målar om, planterar, ordnar uteplatserna. Man går ihop om inköp av trallar och lökar. De gemensamma anläggningarna ägs som en samfällighet av alla som bor i Krusboda. I samfälligheten, som kostade hushållen 1 500 kr, ingår också en utomhusbassäng och bastu i centrum. Många är väl glada åt det, men många anser att samfälligheten befriar kommunen från normala åtaganden beträffande underhåll och viss service för området. Försvaret är att de boende bryr sig mer om sin bostadsmiljö. Man har t ex beslutat om trädplantering på parkeringsplatserna. Man har gemensamma intressen förutom de privata.

Husen har sålts genom Länssparbanken och Stiftelsen Ekkronan. Priserna i första etappen varierade mellan 154 000 kr och 177 000 kr. I sista etappen kostade husen 180 000 kr - 201 000 kr. Höjningarna beror till en del på för byggherren förmånligare regler för pantvärdesberäkningen. Kontantinsatserna är ca 25 000 kr. För att komma ifråga vid de tidigare inflyttningarna krävdes att man sparat och väntat i över fem år. Vid de senare inflyttningarna gick det lättare, utan någon väntetid alls. Men då var husen dyrare.

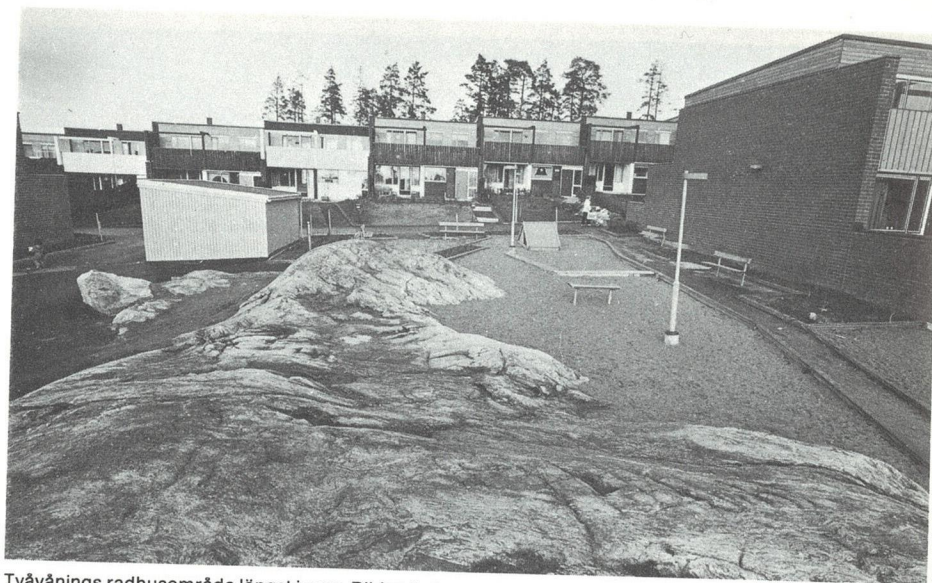
Kontantinsatsernas storlek har givetvis utestängt hushåll utan sparat kapital från Krusboda. Vådan av att bygga så stora områden för ett visst befolkningsskiikt känner vi till i dag. Risker för ojämn fördelning av lärarkrafterna var väl dokumenterad redan för tre-fyra år sedan. Och man vet att utsällningen kan förstärka sociala problem, i värsta fall förslumningstendenser i de områden som ligger runt omkring.

Nästan alla hushåll som bor i Krusboda är unga familjer med barn. Det är synd att de små hyreslägenheterna för andra hushåll än barnfamiljer inte är mer utspridda i området. När vi frågade de hushåll vi pratade med om det inte fanns något som inte var bra med Krusboda sade alla var för sig att det var tråkigt att det bara bodde unga och likadana familjer där. Alla ungar kom från likadana hem och fick samma uppfostran. Inte fick de någon erfarenhet av hur andra människor har det, sade en pappa. Och en mamma berättade att hennes femåring hade gråtit när hon såg en gammal kvinna i Bollmora.

Karin Lidmar Peter Lindberg

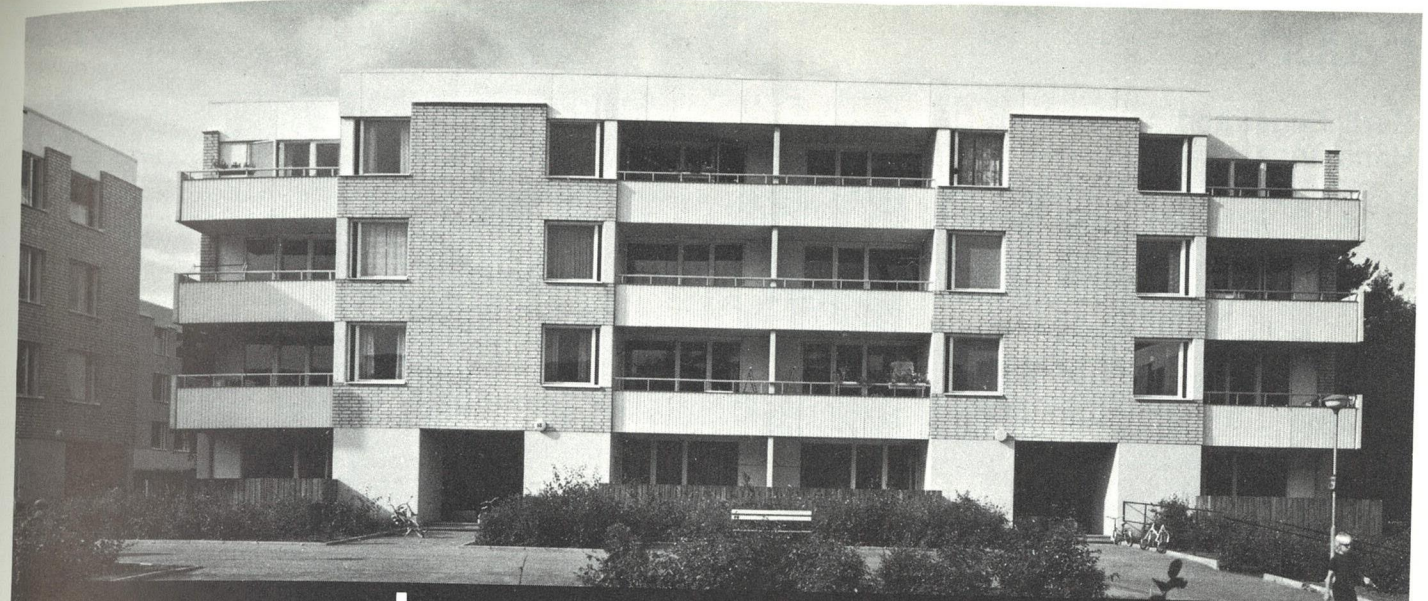

Tvåvånings radhusområde öster om skola och centrum
Two-storey terraced housing east of school and shopping centre

Tvåvånings radhusområde längst i norr. Bilden är tagen strax efter gångbron över Krusbodavägen.
Two-storey terraced housing at north end of area. The picture was taken near the northern end of the pedestrian bridge over Krusbodavägen.

Samma område som i föregående bild. En omfattande självverksamhet har påbörjats, som här där uteplatsen belagts med trätrallar.
Another picture of the same housing group. The occupiers have started extensive improvements, such as these wooden gratings laid in an outdoor living area.

TVÅ BOSTADSOMRÅDEN

